

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНА, НАЛЕЖНОГО БОРЖНИКУ НА ПРАВІ ПОВНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ, З ПРИЛЮДНИХ ТОРГІВ

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE SALE OF PROPERTY BELONGING TO THE DEBTOR ON THE RIGHT OF FULL ECONOMIC MANAGEMENT OF THE PUBLIC AUCTION

Колотуха І.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Ужгородського національного університету*

Розглядається питання, пов'язане з особливостями правового режиму майна, яке перебуває на праві повного господарського відання. Аналізуються положення національного законодавства України, які регулюють відносини, пов'язані з визначенням правового статусу майна боржника, який володіє таким на праві повного господарського відання. Автор намагається виділити характерні ознаки, які вказують на приналежність майна юридичній особі саме на праві повного господарського відання. Значна увага приділяється аналізу правових норм, які регулювали такий інститут права в різні періоди розвитку незалежної Української держави, враховуючи період до прийняття Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України. Ґрунтовно досліджуються норми Закону України «Про власність» у період його чинності, що має суттєве значення для судової практики.

Приділяється увага аналізу терміна «господарське відання». Так, право господарського відання – це правова форма, яка застосовується для встановлення правового режиму майна, закріпленого лише за суб'єктом підприємництва. При цьому такий суб'єкт підприємництва має бути заснований в організаційно-правовій формі підприємства.

Автор досліджує правове явище, коли за суб'єктами господарювання, які не належать до суб'єктів підприємництва, майно не може закріплюватися на праві господарського відання. Щодо них застосовуються інші форми правового режиму (право оперативного управління, право користування тощо). Право господарського відання – це речове право суб'єкта підприємництва, який, так само як і власник, володіє, користується і розпоряджається закріпленим за ним майном. Проте якщо зазначені повноваження власника носять абсолютний характер, то суб'єкт підприємництва, за яким майно закріплене власником (уповноваженим власником органом) на праві господарського відання, обмежений у здійсненні повноваження розпоряджатися окремими видами майна, реалізовувати яке (повноваження) він може лише за згодою власника. Випадки одержання такої згоди передбачені ГК та іншими законами, які є предметом дослідження цієї статті.

Також автор наголошує, що право господарського відання, крім обмеження суб'єкта підприємництва у розпорядженні окремими видами майна згодою власника (уповноваженого органу), характеризується і тим, що власник майна, закріпленого за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна. Такий контроль може здійснюватись власником як безпосередньо, так і через уповноважений ним орган. Проте в будь-якому разі такий контроль не має призводити до втручання в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Нижченаведені положення статті містять і дослідження щодо захисту права господарського відання, згідно з яким право господарського відання захищається за допомогою тих самих положень закону, що і право власності. Велике значення для захисту права господарського відання має вказівка закону на те, що суб'єкт підприємництва, який здійснює господарювання на основі права господарського відання, є підприємством. Статус юридичної особи, яким наділене підприємство, дає змогу такому суб'єкту підприємництва не лише закріпити за ним майно засобами бухгалтерського обліку і тим самим відокремити його від майна інших суб'єктів господарювання, власника тощо, а й нести відповідальність за своїми зобов'язаннями закріпленим за ним майном, звертатися до суду, господарського або третейського суду за захистом порушених майнових прав і в тому разі, коли таке порушення мало місце з боку власника.

Ключові слова: право повного господарського відання, власність юридичної особи, реалізація майна з прилюдних торгів.

Considered the issue associated with the peculiarities of the legal regime of property which is on the right of complete economic management. The article analyzes the provisions of the national legislation of Ukraine that regulate relations related to the definition of the legal status of the debtor's property, which possesses such a right of full economic jurisdiction. The author tries to highlight the characteristic features that indicate the ownership of property to a legal person is precisely the right of full economic management. Considerable attention is paid to the analysis of the legal norms regulating this institute of law in different periods of development of an independent of Ukrainian state, taking into account the period prior to the adoption of the Commercial Code of Ukraine and the Civil Code of Ukraine. The rules of the Law of Ukraine "On Property" are thoroughly investigated during its period of validity, which is essential for judicial practice.

Attention is paid to the analysis of the term economic management. Yes, the right to economic conduct is a legal form that is used according to the legal regime of property, assigned only to the subject of business. In doing so, such a business entity must be established in the organizational and legal form of the enterprise.

The author explores the legal phenomenon when the property of the economic entities that are not related to the business entities cannot be assigned to the economic management right. Other forms of legal regime (operational management, right of use, etc.) apply to them. Business management right is a property right of a business entity who, like the owner, owns, uses and disposes of the property assigned to him. However, if the said powers of the owner are absolute in

nature, then the business entity for which the property is fixed by the owner (the authorized owner by the body) on the right of economic management, limited in the exercise of the authority to dispose of certain types of property, which can realize (authority) only for the power to the authority of the owner. Cases of obtaining such consent are provided by the Civil Code and other laws which are the subject of the study of this article.

Also, the author emphasizes that the right of economic management, in addition to the restriction of the business entity to dispose of certain types of property with the consent of the owner (authorized body), is characterized by the fact that the owner of the property assigned to the business entity, controls the use and conservation of due his property. Such control may be exercised by the owner either directly or through the body authorized by him. However, in any case, such control should not lead to interference in the operational and economic activities of the enterprise.

The following provisions of the article also include studies on the protection of the right to economic conduct, according to which the right of economic conduct is protected by the same provisions of law as property. Important to protect the right to business management is an indication of the law that the entity that conducts business on the basis of business rights is an enterprise. The status of the legal entity to which the enterprise is endowed allows such an entity not only to secure its property by means of accounting and thereby to separate it from the property of other economic entities, the owner, etc., but also to be responsible for its obligations assigned to it. Property, to go to court, economic or arbitral tribunal for the protection of violated property rights, and in the case where such violation occurred by the owner.

Key words: right of full economic management, ownership of a legal entity, realization of property from public tenders.

В юридичній практиці нерідко виникають ситуації, коли учасники цивільних правовідносин опиняються в ситуації правової невизначеності та відсутності чіткого правового регулювання деяких правових ситуацій.

Цією проблематикою займалися такі науковці, як: О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць, Харитонova О. І. та інші.

Зокрема, проблемним явищем в юридичній практиці є, на думку автора, процедура реалізації майна, що перебуває у боржника на праві повного господарського відання, з прилюдних торгів у процесі виконавчого провадження.

Непоодинокими є випадки, коли державний виконавець, описавши майно та наклавши на нього арешт, виявляє, що юридична особа, якій належить майно, не є власником такого майна, а тільки використовує його на праві повного господарського відання.

Однак така ситуація не є критичною та вирішується таким чином.

Так, у ст. 136 ГК України право господарського відання визначається як речове право суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених ГК України та іншими законами [3, с. 368–369]. При цьому власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність суб'єкта. У цивілістичній літературі пропонується дещо інше визначення цього поняття. Наприклад, право господарського відання визначається як право юридичної особи володіти, користуватися, розпоряджатися майном, яке надано йому власником для здійснення підприємницької діяльності. Торкаючись питань генезису інституту права господарського відання, слід згадати про деякі особливості його формування у пострадянські часи. Так, згідно зі ст. 37 Закону України від 2 лютого 1991 р. «Про власність», майно, що є державною власністю і закріплене за держав-

ним підприємством, належало йому на праві повного господарського відання, на основі якого підприємство володіло, користувалося і розпоряджалося вказаним майном, здійснюючи щодо нього будь-які дії, що не суперечать закону та цілям діяльності підприємства. До права повного господарського відання застосовувалися правила про право власності, якщо інше не встановлене законодавчими актами України. Таким чином, як згадувалося вище, поява цієї правової категорії була зумовлена необхідністю розмежування права власності держави і права державного підприємства щодо виділеного йому майна в умовах істотного зростання самостійності таких підприємств. Законом «Про власність» право повного господарського відання було передбачено лише стосовно державної власності. Однак на практиці виникла проблема визначення правового режиму майна, наданого засновником, наприклад, під час створення приватного унітарного підприємства (особливо, з огляду на те, що за ЦК підприємство не є юридичною особою) тощо. Оскільки майно не передавалося у власність такого підприємства, а лише надавалося йому для здійснення статутної діяльності, то з цього природно випливає висновок, що зазначене майно має належати приватному підприємству тощо, яке не є власником майна, на праві господарського відання (за тодішньою термінологією «на праві повного господарського відання»). Під час порівняння права господарського відання з правом власності звертає на себе увагу ідентичність їх змісту: як в одному, так і в іншому випадку суб'єкт відповідного права має правомочності володіння, користування і розпорядження майном [6, с. 246].

Як правило, у статутах дочірніх чи утворених іншими юридичними особами нових юридичних осіб передбачалося, що «Підприємство створено власником основних фондів і обігових коштів шляхом виділення в них окремої госпрозрахункової структури з правами юридичної особи. Майно підприємства належить йому на правах повного господарського відання, а відповідно до Статуту безпосереднє управління підприємством здійснюється власником».

Ця коротка юридична формула відкриває спеціальні можливості для застосування нижченаведених норм законодавства.

О.І. Харитонova справедливо зазначає, що право господарського відання є вторинним (похідним) речовим правом, призначеним забезпечувати право власності [6, с. 249].

Так, у ЗУ «Про власність» від 07.02.1991 р. (втрапив чинність у 2007 р.) у ч. 2 ст. 7 вказано, що створена власником юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями всім закріпленим за нею майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення на вимогу кредиторів [1, с. 141].

У ст. 28 вказаного Закону зазначається, що об'єктами права власності громадських об'єднань, у тому числі професійних спілок, благодійних та інших громадських фондів, є майно культурно-освітнього та оздоровчого призначення, грошові кошти, акції, інші цінні папери, житлові будинки, споруди виробничого і невиробничого призначення, обладнання, устаткування, транспортні засоби та інше майно, необхідне для забезпечення діяльності, передбаченої їхніми статутами (положеннями).

Стаття 37 вказує, що майно, що є державною власністю і закріплене за державним підприємством, належить йому на праві повного господарського відання, крім випадків, передбачених законодавством України.

Здійснюючи право повного господарського відання, підприємство володіє, користується та розпоряджається зазначеним майном, вчиняючи щодо нього будь-які дії, які не суперечать закону та цілям діяльності підприємства. До права повного господарського відання застосовуються правила про право власності, якщо інше не встановлено законодавчими актами України.

Частина 5 ст. 48 цього Закону також зазначає, що положення щодо захисту права власності поширюються також на особу, яка хоч і не є власником, але володіє майном на праві повного господарського відання, оперативного управління, довічного успадкованого володіння або на іншій підставі, передбаченій законом чи договором. Ця особа має право на захист свого володіння також від власника [5].

На завершення аналізу норм вказаного Закону наводимо ст. 49, в якій унормовано, що володіння майном вважається правомірним, якщо інше не буде встановлено судом, третейським судом.

Справедливим буде вказати і норми чинного законодавства, які регулюють це питання.

Відповідно до ст. 123 ГК України учасники об'єднання підприємств можуть вносити на умовах і в порядку, передбачених його установчими документами, майнові внески (вступні, членські, цільові тощо).

Майно передається об'єднанню його учасниками у господарське відання або в оперативне управління на основі установчого договору чи рішення про утворення об'єднання. Вартість майна об'єднання відображається у його балансі.

Установчі документи, що приймаються під час створення об'єднання підприємств, можуть передбачати внесення його учасниками майнових внесків. Установчими документами державних (комунальних) господарських об'єднань може передбачатися

здійснення обов'язкових відрахувань до спеціальних фондів розвитку виробничої і соціальної інфраструктури. Кодекс передбачає, що майно, яке передається об'єднанню його учасниками, може перебувати у господарському віданні або в оперативному управлінні. За підприємствами зберігається право власності на передане об'єднанню майно. Правовий режим майна, що передається об'єднанню учасниками, визначається установчим договором чи рішенням про утворення об'єднання. Вартість майна об'єднання відображається у його балансі. Господарським об'єднанням надано право утворювати унітарні підприємства, філії, представництва, а також бути учасником (засновником) господарських товариств. Утворення унітарних підприємств, участь у заснуванні господарських товариств чи придбання часток у господарських товариствах, утворення філій, представництв віднесене цим Кодексом до виключної компетенції вищого органу управління господарського об'єднання (загальних зборів учасників). Утворені господарським об'єднанням підприємства діють відповідно до положень цього Кодексу, інших законів та статуту підприємства, затвердженого об'єднанням. Майно утворених господарським об'єднанням підприємств закріплюється за ними на праві господарського відання або оперативного управління. Стаття 123 передбачає загальну норму, згідно з якою об'єднання підприємств не відповідає за зобов'язаннями його учасників, а підприємства-учасники не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором або статутом об'єднання. У разі застосування цієї норми слід враховувати спеціальне регулювання, встановлене статтею 126 цього Кодексу [2, с. 146].

Згідно зі ст. 133 ГК України, основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якому базується їхня господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління.

Стаття 134 ГК України вказує, що суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених цим Кодексом.

У ст. 136 ГК України зазначається, що право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через

уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Щодо захисту права господарського відання застосовуються положення закону, встановлені для захисту права власності. Суб'єкт підприємництва, який здійснює господарську діяльність на основі права господарського відання, має право на захист своїх майнових прав також від власника.

Статтею 219 Господарського кодексу України передбачено настання господарської відповідальності за невиконання та неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності всім майном порушника, яке належить йому на праві власності або закріплене за ним на праві господарського відання [2, с. 24].

Разом із тим у рамках практичного застосування рішенням колегії Державної реєстраційної служби України 11.12.2012, протокол № 3, схвалено Методичні рекомендації щодо державної реєстрації права господарського відання та права оперативного управління.

Відповідно до п. 5.4. указаних Методичних рекомендацій документами, що підтверджують виникнення права господарського відання або оперативного управління на нерухоме майно, є:

– рішення про закріплення нерухомого майна на праві оперативного управління чи господарського відання, прийняте власником нерухомого майна чи

особою, уповноваженою управляти таким майном (пункт 27 Порядку державної реєстрації прав);

– установчий договір чи рішення про утворення об'єднання (частиною другою статті 123 ГК України передбачено, що господарському об'єднанню майно передається його учасниками у господарське відання або в оперативне управління на основі установчого договору чи рішення про утворення об'єднання) [4].

З огляду на вказане, враховуючи системний аналіз норм наведеного законодавства, реалізація майна, яке належить боржнику на праві повного господарського відання, з прилюдних торгів у процесі виконавчого провадження має відбуватись за правилами, встановленими для реалізації майна, що належить боржнику на праві власності. Доказами встановлення належності майна на праві повного господарського відання боржнику можуть бути насамперед установчі документи боржника та його засновника, баланс, рішення про передачу такого майна від юридичної особи засновника (власника) до особи, яка використовує таке майно.

За сукупності вищенаведених ознак законність реалізації майна, яке належить боржнику на праві повного господарського відання, з прилюдних торгів у процесі виконавчого провадження буде ґрунтуватися на нормах чинного законодавства, свідчитиме про правовий характер таких дій та дасть змогу стягувачу та виконавчій службі захистити себе в суді в разі оскарження боржником вищенаведеної процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ : А. С. К., 2005. 1088 с.
2. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України: від 16 січня 2003р. / за ред. С.О. Тенькова. Київ : А. С. К., 2004. 720 с.
3. Господарський кодекс України: наук.-практ. комент. / за ред. О.І. Харитонової. Харків : Одиссей, 2006. 540 с.
4. Рішення колегії Державної реєстраційної служби України 11.12.2012, протокол № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr003835-12> (дата звернення: 01.08.2019).
5. Про власність : Закон України від 07.02.1991 р. № 697-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12> (дата звернення: 01.08.2019).
6. Харитонova О.І. Право господарського відання та право оперативного управління: проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*: збірник наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія», 2008. № 38. С. 245–249.